

ENZO TRAVERSO • Nazi Şiddetinin Kaynakları

La violence nazie. Une g n ealogie europ enne

  2002 La Fabrique  ditions

Bu kitabın yayın hakları Atlas Publishing Lab. aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3490 • Politika Dizisi 251

ISBN-13: 978-975-05-3763-9

  2024 İletişim Yayıncılık A.ř. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Bahar Siber

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA H snu Abbas

DÜZELTİ Nebiye  avuş

DİZİN Berkay  z m, Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İř Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadaę, řiřli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ENZO TRAVERSO

Nazi Şiddetinin Kaynakları

*La violence nazie
une g n alogie europ enne*

The Origins of Nazi Violence

İNGİLİZCEDEN ÇEVİREN
Ertuğrul Genç

ENZO TRAVERSO 1957, İtalya doğumludur. Cenova Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra 1989 yılında École des Hautes Études en Sciences Sociales'den (EHESS) doktora derecesini aldı. Uzun yıllar Fransa'da çeşitli üniversitelerde siyaset bilimi dersleri verdi. 2013 yılından beri Cornell Üniversitesi Tarih Bölümü'nde profesör olarak görev yapmaktadır. 20. yüzyıl Avrupa entelektüel ve siyasal tarihiyle ilgili çalışmalarıyla tanınan Traverso'nun eserlerinden Türkçeye çevrilenler şunlardır: *Marksistler ve Yahudi Sorunu* (Yazın, 2001), *Ateş ve Kan: Avrupa İç Savaşı: 1914-1945* (Heretik, 2021), *Savaş Alanı Olarak Tarih: 20. Yüzyılın Zorbalıklarını Yorumlamak* (Ayrıntı, 2013), *Yahudi Modernitesinin Sonu: Muhafazakâr Bir Dönüm Noktasının Tarihi* (Ayrıntı, 2016), *Modern Barbarlığın Eleştirisi* (Ayrıntı, 2024), *Devrim: Bir Entelektüel Tarih* (Ayrıntı, 2024), *Solun Melankolisi: Marksizm, Tarih ve Bellek* (İletişim, 2018), *Geçmiş Kullanma Kılavuzu: Tarih, Bellek, Politika* (İletişim, 2019), *Nazi Şiddetinin Kaynakları* (İletişim, 2024).

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Giriş	9
1 Disiplin, Kötü Muamele, Öldürme	31
Giyotin ve seri hale getirilen ölüm.....	31
Hapishane ve bedenlerin disipline edilmesi.....	38
Nazi(lerin) toplama kampı sistemine dair ek.....	44
Fabrikalar ve işbölümü.....	46
Bürokratik yönetim.....	54
2 Fetih	59
Emperyalizm.....	59
“İrkların yok edilmesi”.....	67
Koloni savaşları ve suçlar.....	78
Nazizm ve <i>Lebensraum</i>	83
3 Yıkım: Topyekûn Savaş	93
Fordist ordu.....	93
Kitleesel anonim ölüm.....	98
Askerler, siviller ve toplama kampları.....	102

Savaşın hatırası.....	105
Yaşamaya değmez hayatlar.....	108
Bir faşizm laboratuvarı.....	111
4 Sınıflandırma ve Baskı.....	119
“Yahudi bolşevizmi”.....	119
Sınıf ırkçılığı.....	125
Nazi sentezi.....	138
“İrksal hijyen” üzerine ek.....	142
5 Yok Etme: Nazi Antisemitizmi.....	151
Bir soyutlama olarak Yahudi.....	151
Rejeneratif bir şiddet.....	159
6 Sonuç.....	173
<i>KAYNAKÇA</i>	179
<i>DİZİN</i>	201

Önsöz

Sıklıkla olduğu gibi, bu kitap da kısa bir deneme olarak başladı ve aylar geçtikçe giderek büyüdü. Kitap, çeşitli ülkelerde katılma şansı bulduğum bir dizi seminer, konferans ve kolokyum bünyesinde tartışma imkânı bulduğum araştırma(ları)mın bir özetidir. Metnin birbiri ardına gelen versiyonlarını sabırla okuyan ve yorumlarımı esirgemeyen tüm arkadaşlarıma ve meslektaşlarıma teşekkürü borç bilirim: Miguel Abensour, Alain Brossat, Federico Finchelstein, Eric Hazan, Roland Lew, Michael Löwy, Arno J. Mayer, Magali Molinié, Elfi Müller ve Paola Traverso. Onların eleştirileri ve zaman zaman yaşadığımız fikir ayrılıkları beni daha iyi odaklanmaya ve bu çalışmayı bitirmeye teşvik etti. En nihayetinde, tüm sorumluluk yalnızca bana aittir.

Giriş

Geçtiğimiz yirmi yıl boyunca, Nazi şiddeti kolektif hafızamızı ve 20. yüzyılın temsillerini işgal etti. Bu şiddetin tarihsel bilincimizde kapladığı yer sebebiyle sembolik *toposu* olan Auschwitz, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, Reform veya Fransız Devrimi ile kıyaslanabilir bir öneme sahip oldu. Oysa geçmişin diyakronik biçimde gelişmesi açısından bakılacak olursa, Auschwitz'e bu diğer zamansal duraklara atfedilen türden bir önem atfedilemez. Roma İmparatorluğu'nun çöküşü antik dönemin sonu anlamına geliyordu. Reform, hayat biçimlerinin ve dünyaya dair vizyonların se-külerleşmesinin temelini atarak Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkiyi değiştirdi. Fransız Devrimi ise, güç sahibi otoritelerle bireyler arasındaki ilişkiyi değiştirdi ve bunu yaparak bu bireyleri tebaadan vatandaşlara dönüştürdü. Bütün bu olaylar Batı'nın gelişiminde referans noktası olarak öne çıkan önemli tarihsel dönüm noktaları mertebesine yükseldi. İkinci Dünya Savaşı 20. yüzyılın en büyük kırılmalarından birini teşkil etmiş ve Yahudi soykırımını da bu bağlamda meydana gelmiştir. Yine de, sonuçları bakımından bu soykı-

rım yukarıda bahsedilen dönüm noktalarıyla kıyaslanamaz. Auschwitz medeniyetin biçimini değiştirmemiştir. Eğer bugün gaz odaları *medeniyetin kırıldığı bir an* olarak görülüyorsa, bunun sebebi medeniyetin tökezleyip daldığı çıkmaz sokakları ve yıkıcı potansiyelini ortaya sermiş olmasıdır. Aydınlanma karşıtı eğilimler, sınai ve teknik gelişmeyle, devletin şiddet tekelini elinde tutmasıyla ve hükmetme yöntemlerinin rasyonelleştirilmesiyle birleşerek, yok etmenin medeniyetin yüzlerinden biri olduğunu ortaya çıkardı. Öte yandan, Yahudilerin tarihi açısından Shoah –Yahudilerin yok edilmesi–, ki en trajik biçimde meselenin Avrupa kısmının zirvesini teşkil etmiştir, radikal bir tarihsel dönüm noktası olmuştur. Batı dünyasının bu katliamın boyutlarını anlaması otuz yıl almıştır. Auschwitz, Avrupa'nın bedeninde açılmış ancak uygarlığının çerçevesini değiştirmemiş bir yara olarak böylelikle anlaşılması zor bir travma oluşturmaktadır, zira olup biten şeyin tarihsel açıklaması Primo Levi'nin zihninin “kara delik” olarak tanımladığı kısımdan geçmemektedir. Holokost'un şiddetinin *tanınmasına* ilişkin neredeyse takıntılı tavırla, dolayısıyla bu olayın yüzyılın dönüm noktalarının zihnimize yer işgal etmesiyle rasyonel anlaşılabilirliğinin yarattığı büyük boşluk arasında, kapanmaz bir uçurum hâlâ vardır. Bu problem sıklıkla getirilen çelişkili yaklaşımlarla geçiştirilmeye çalışılır. Kimileri Yahudilerin soykırımı uğratılmasını adeta metafizik bir varlık seviyesine, tarihin dışında duran bir anı mertebesine yükseltir ve normatif aşılmazlık ile sararlar. Özellikle yazar Elie Wiesel bu pozisyonu benimsemesiyle öne çıkar. Diğerleri ise daha işlevselci bir tarihselleştirmeyi seçer, Dan Diner bunu haklı olarak “yapıları tanımlamaya doğru metodolojik bir ricat” olarak tanımlar.¹ Bu “tarihselleştirmenin” başlıca ve sorgulanamaz çıktısı, konuya ilişkin bilginin vazgeçilemez temel taşı, Avrupa'da

1 Diner 2000a, s. 165.

ki Yahudilerin her bakımdan soykırımı uğradığı *olgusunun* netleşmesidir. Ancak ne kadar vazgeçilemez olursa olsun, bu olgusal aydınlanma olaya ışık tutmaktan uzaktır.

Yahudi soykırımına ilişkin *tarihsel açıdan benzersiz* bir unsur, bu olayın insan ırkını biyolojik olarak yeniden modellemeye dönük belirli bir amaçla gerçekleştirilmiş olmasıydı. Soykırım başka bir amaç uğruna araç olarak değil, bizzat amacın kendisi olarak meydana getirilmişti. Hannah Arendt *Eichmann Kudüs'te* başlıklı denemesinde, Nazilerin kendilerine “dünyada kimin yaşayıp kimin yaşamayacağına” karar verme hakkını verdiğini vurgulayarak bu noktaya işaret etmişti.² Bu elbette uç bir karardı ve Saul Friedländer'in dikkat çektiği gibi, “modern tarihte sadece bir kez: Naziler tarafından varılmış” bir karardı.³ Holokost'un tarihsel tekilliği iddiasına verilebilecek cevaplardan biri, tarihteki tüm olayların tarihsel olarak tekil olduğu olabilir. Ancak Jürgen Habermas'a göre Shoah'nın tekilliği, yeni bir *antropolojik* boyuta sahip olmasıdır ve Habermas bu boyutta “tüm dönemin imzasını” görür (*Auschwitz zur Signatur eines ganzen Zeitalters*). Almanya'da 1980'lerde yaşanan “tarihçilerin tartışması”nda (*Historikerstreit*) şöyle yazar:

Orada, o zamana kadar kimsenin mümkün olmadığını düşündüğü bir şey oldu. İnsan suretine sahip herkesin arasındaki derin dayanışma boyutu bundan etkilendi. Dünya tarihinde tanık olunan onca kaba hayvanlığa karşın, o âna kadar insanlar bu derin boyutun bozulmadan kaldığını sorgulamadan kabul edegelmişlerdi. Ve o andan itibaren bir bağ koştuk: geleneklerin kendi otoritelerini devşirdiği ve tarihsel süreklilikleri mümkün kılan o naiflik bağı. Auschwitz hayatın tarihsel kumaşının kendi kendisini ebediyete kadar

2 Arendt 1977, s. 279.

3 S. Friedländer 1993, s. 82-83; Traverso 1999, s. 128-140.